

В. Дорошенко

Українська національна
бібліотека

Дн. 77
ВОЛОДИМИР ДОРОШЕНКО

УКРАЇНЬСЬКА
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

(БІБЛІОТЕКА НАУКОВОГО Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ)

Л Ї В І В — 1936

Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

06
10

ВОЛОДИМИР ДОРОШЕНКО

УКРАЇНСЬКА
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

3291

(БІБЛІОТЕКА НАУКОВОГО Т-ВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ)

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Л Ї В І В — 1936

Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

9 734 (2) 715.12

Львівська державна
наукова бібліотека

№

1734

I.

Наукове Товариство ім. Шевченка може сміло величатися своєю бібліотекою. Та ця бібліотека — гордощі не лиш самого Т-ва, але й усього українського народу, а для наших земель під Польщею це національна установа такого самого значіння, що і Всенародня Бібліотека України в Києві для східньо-українських земель чи пак для УСРР. Та й серед бібліотек Польської Річі Посполитої бібліотека НТШ вирізняється і кількістю своїх збірок і ще більше їх добором.

Повсталала вона розмірно недавно, зараз по переміні колишнього літературного „Товариства імени Шевченка“ на теперішнє „Наукове“ Т-во (1892. р.), у статуті якого виразно зазначений обовязок „збирати матеріяли до музею й бібліотеки“. Правда, й давніше були спроби такого збирання, але призбирана бібліотека не дочекалася реформи Т-ва: Загальні Збори 1886. р. ухвалили передати її „Просвіті“!). І лише з ре-

*) Див. звідомлення про загальні збори Товариства ім. Шевченка в „Ділі“ 1886, ч. 41. Властиво рішено „прилучити бібліотеку товариства до бібліотеки товариства „Просвіти“ з застереженням права власности“, але пізніше це застереження пішло в непамять і лише в останніх роках „Просвіта“, подарувавши або відпродавши

формою Товариства, коли на чолі його стали люди науки, бачимо поважні заходи коло оснування при Товаристві наукової, головню українознавчої бібліотеки, такої потрібної для дослідницької роботи й підучування до неї молодих adeptів української науки. Основники, чи то пак реформатори Наукового Т-ва почали відразу збирати книжки для бібліотеки. Перший відгукнувся відомий східньо-український діяч Олександр Кониський, що йому, разом із галицько-українським діячем Олександром Барвінським, належить і сама думка зреформувати Т-во й переведення цієї думки в життя. Кониський прислав зараз 1893. р. кількасот книжок із своєї приватної бібліотеки, згодом іще кількасот дуже цінних українських та українознавчих видань, а вмираючи записав Науковому Т-ву решту своєї книгозбірні. За ним пішли Ол. Барвінський, Ол. Бородай, М. Грушевський, В. Лесевич, К. Паньківський, І. Франко і багато інших. Невдовзі бібліотека НТШ із скромних завязків виросла в поважну установу. Цей свій зріст вона, як і інші установи НТШ, завдячує головню покійному проф. Мих. Грушевському, що ставши р. 1894-го на чолі Т-ва, швидко поставив його нарівні з Академіями Наук інших народів. Грушевський завжди щиро опікувався бібліотекою й був властиво першим її керманичем. В 1895. р. проф. Грушевський звернувся до всіх Акаде-

по дешевій ціні значну частину свого книгозбору (старі галицько-українські книжки, або видання наукові) Науковому Т-ву, вирівняла аж надто колишню страту, спричинену бібліотеці нещасливим рішенням Заг. Зборів.

мій, Наукових Товариств і видавництв, пропонуючи їм обмін виданнями. Від того часу датується друге головне джерело поповнювання бібліотечних скарбів — **обмін**, що, як і жертви, зростав щораз більше з кожним роком. Значні субвенції, які діставало НТШ перед війною із краєвих і державних фондів, давали змогу бібліотеці доповнювати свої збірки систематичними закупівлями. Не дивниця, що коли в першому році свого існування, при кінці 1894. р., начислювала бібліотека НТШ всього яких 600 чч., то по 20-тих роках праці проф. Грушевського в Науковому Т-ві, з кінцем 1913. р., числила вона вже 70.000 томів.

Світова війна перервала цей розріст, а російська інвазія навіть заподіяла бібліотеці значні шкоди: розміщені в Академічному Домі, де містилася канцелярія бібліотеки й частина її зборів, російські жовніри понищили всі збірки газет із 1914-го р., частину каталогу та інвентарних книг, реверси, тощо**). На щастя рукописи й книжки бібліотеки перед самим вибухом війни перевезені з Академічного Дому до теперішнього її приміщення — заціліли. Не було вже часу їх упорядкувати й розставити по шафах і це в великій мірі врятувало їх від загину. Аматори книж-

*) Тоді-ж таки в Академічному Домі майже цілком загинув дуже цінний архів Етнографічної Комісії та секретаріату НТШ, з якого збереглася тільки незначна частина і то в жалюгідному стані. Пропала нпр. збірка українських народніх пісень, що походила з початку XIX в. і належала М. Драгоманову, дуже ушкоджена рукописна спадщина Й. Федьковича, тощо.

кових рідкостей — не москалі, а галицькі москвофіли, що їм вислугувалися, які вже гострили зуби на скарби бібліотеки, не могли зорієнтуватися у складених вязках книжок і рукописів, тим більше, що каталоги лишилися на старому місці, і відійшли, майже нічого не взявши.

В часі війни в великій мірі зменшився обмін, бо припинилися всякі взаємини з державами, що воювали з Австро-Угорщиною: коли напр. у 1913. р. з НТШ обмінювалося 260 наукових установ, у 1915-20 рр. було їх усього 75! Зате в тім часі дістала бібліотека НТШ великі й цінні дари, що значно надолужили ці втрати, як от книгозбори Івана Франка, Євгена Олесницького й проф. Юліяна Медвецького.

Та по закінченні війни, коли внаслідок стабілізації відносин почало наладжуватися наново наукове життя, стали відновлятися старі й чавязуватися нові взаємини. Обмін знову з кожним роком зростає. Значну позицію в цій рубриці творить обмін із Українською Книжковою Палатою в Харкові. Ще в 1922. р. Рада Народніх Комісарів УСРР признала бібліотеці НТШ обмінний примірник усіх друків УСРР, що призначені до вселюдного вжитку. Цей примірник дістає бібліотека й досі через Книжкову Палату в Харкові в заміну за висилані бібліотекою західньо-українські друки (з Галичини, Буковини, Закарпаття) та еміграційні видання. Давніше, за так званої українізаційної доби, це була вельми показна щодо кількості й досить значної якості позиція. Опісля, по смерті Скрипника, обмін цей припинився був на якийсь час, потім знову відновився,

але друки доходять уже в далеко меншій кількості й дуже неправильно, особливо видавництва тяглі й періодичні, яких скоплектування годі допроситися*).

Рівночасно не перестає зростати і приватна жертвенність. В останнім часі дістала бібліотека НТШ цінні книгозбори покійних дійсних членів НТШ — проф. Ол. Барвінського та проф. Івана Верхратського від їх спадкоємців та книгозбір чеського етнографа Фр. Ржегоржа від Т-ва „Просвіта“ у Львові.

З кінцем 1935. р. мала бібліотека НТШ скатальогованих коло 200.000 томів, 2.000 рукописів та 1.400 атласів і мап (стан на 1. I. 1936. р.). Отже, як бачимо, це вже справді велика бібліотека, але вартість її полягає, як уже згадано, не так у кількості її зборів, як у їх якості.

Серед інших бібліотек у Польщі вирізняється вона саме добром своїх книжкових скарбів. Має бо вона передовсім найповнішу й найсистематичнішу збірку **Ukrainica**: як друків у мові українській, так і друків, присвячених українознавству в різних чужих мовах, головно російській. Під цим оглядом бібліотека НТШ перевищує й не одну з найбільших бібліотек Східньої

*) Надто болюче відчуває бібліотека брак комплекту „Літопису друку“. Тимчасом як **російська**, тепер **всесоюзна**, книжкова палата скоплектувала свій „Літопис“ від р. 1920 й посилає його бібліотеці далі дуже правильно, українська або не посилає зовсім, або посилає п'яте через десяте, напр. за минулий рік бібліотека одержала всього тільки два числа (8 і 12)!

України, а не то Польщі. Збірка українських друків ХІХ.—ХХ. ст. це головний її скарб. Тут заступлені всі українські етнографічні землі — Наддніпрянщина, Галичина, Буковина, Закарпаття, Зелений Клин та українські кольонії в Америці. Бібліотека може похвалитися комплектами перших видань усіх українських клясиків та найповнішою на всій українській території збіркою української періодичної преси (газет і журналів), особливо зперед війни. На жаль світова війна, а опісля польська цензура сильно прорідили цю збірку. Має бібліотека також чималу збірку українських стародруків ХVІ — ХVІІІ. ст., від Апостола Івана Федоровича (Львів 1574) до „Енеїди“ Івана Котляревського (Спб. 1798).

Другий скарб бібліотеки це велика й незвичайно цінна **збірка наукової літератури з усіх ділянок українознавства** в різних мовах, а передовсім у мові російській. Шляхом обміну й купівлі придбала бібліотека НТШ комплекти видань мало не всіх російських наукових установ, головно передвоєнних, як центральних, так і провінціальних: крім видань Петербурзької Академії, видання численних наукових товариств, університетів та інших високошкільних закладів, архівних комісій, зїздів, різних приватних видавництв і редакцій. Розуміється, ці збірки цікаві не тільки для дослідника української мови, етнографії, літератури, історії, тощо, але й для кожного, хто студіює взагалі східньо-європейські проблеми. Крім того має бібліотека з обміну багато таких видань різних інших чужоземних наукових установ, що їх у Польщі ніде поза нею не знайти.

Також і з дарів має бібліотека багато цікавого й не для самого україніста, як от хочби цінну **філософічну** бібліотеку в різних європейських мовах покійного українського філософа Володимира **Лесевича**, яку опісля доповнили дари теж уже покійного адвоката д-ра Івана **Мандичевського**; збірку геологічної літератури, зокрема різних дрібних відбиток проф. Ю. **Медвецького**, або бібліотеку Івана **Франка** з її цінними збірками також до історії західньо-європейської літератури, історії релігії, тощо.

Цінний також і **рукописний відділ** бібліотеки, де зібрані українські рукописи від XIV. до XX. ст. переважно церковні (євангелія, мінеї, тріоди, тощо). Між ними найцікавішим набутком є великий пергаміновий рукопис із XIV. ст., так званий Библівський Апостол (із Библа коло Перемишля). Зі світських треба згадати кілька співаників головню XVIII. в. (між ними найцікавіший Пашковського). Дуже гарно представлене закарпатсько-українське письменство XVII—XVIII. ст.

Між цими рукописами багато цікавих для історика українського письменства головню з того погляду, що вони виразно свідчать про неперерваність уживання рідної мови в літературній обробці. В Галичині ці спроби йдуть аж до часу т. зв. „Руської Трійці“ (М. Шашкевич, Ів. Вагилевич, Я. Головацький). З новіших часів має бібліотека збірки листів і взагалі паперів цілого ряду визначніших галицько-українських діячів: Володимира і Олександра Барвінських, ред. „Діла“ Івана Белея, Мелитона Бучинського, Івана Верхратського, Василя Ільницького, Володимира

Левицького (Василя Лукича), Остапа Левицького, Іляріона й Омеляна Огоновських, Ярослава Окуневського, Костя Паньківського, Титка Рєваковича, Юліяна Романчука, Остапа Терлецького, Корнила Устіяновича, Івана Франка та ін., з буковинських: Йосипа Федьковича й Сидора Воробкевича, з Волині архів сенатора М. Черкавського, тощо. Крім того в рукописному відділі переховується кілька архівів різних галицько-українських товариств та установ, передовсім студентських: „Академічної Громади“, „Академічного Братства“, „Дружного Лихваря“, „Ватри“, „Медичної Громади“ зі Львова та цілої низки „Січей“ — львівської, віденської й черновецької, краківської „Української Громади“, та ін., матеріяли й архіви до університетської справи; архів „Руської Бесіди“, ред. „Правди“, „Літ. Наукового Вістника“, „Української Видавничої Спілки“ — зперед війни та різні воєнні й повоєнні збірки: таборів виселенців (Гмінд), Українського Горожанського Комітету, Пласту, Українського Університету у Львові, матеріяли й документи до історії Укр. Січових Стрільців та УГА, різні спомини з новішого часу, тощо. Треба також згадати за знадібки до біографій українських письменників і діячів, головно галицьких та буковинських (теки Онишкевича й особливо Ів. Ем. Левицького).

З Наддніпрянської України треба відмітити листи Т. Шевченка, П. Куліша, М. Драгоманова й багатьох ін., архів Укр. Громади в 1-ій Державній Думі, Подільської „Просвіти“, архіви М. Дикарева, В. Доманицького, О. Кониського, Богдана Ярошевського та ін. зперед війни, та пово-

енні збірки паперів різних учасників останньої визвольної боротьби, матеріали й документи до історії цієї боротьби.

Взагалі ж бібліотека має автографи багатьох велико-українських письменників нової доби (Ст. Руданського, Д. Мордовця, І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Винниченка та ін).

Цінна також збірка мап України — старих (XVI—XVIII. ст.) і новіших.

Вище вичислені збірки бібліотеки НТШ роблять її необхідним джерелом передовсім для кожного, хто хоче студіювати українознавство, але до неї щораз частіше удаються дослідники й інших питань.

*

Тепер кілька цифр, що ілюструють розвиток бібліотеки. Насамперед про **стан** бібліотеки.

З кінцем 1894. р., як знаємо, було всього **600** номерів; перше бібліотечне звітання подає на 15. VII. 1900. р. вже **7.997** тт.; на 1. I. 1901. було вже **8.684** тт.; на 18. IV. 1905. числила бібліотека **19.134** тт.; на 1. I. 1911. було **53.024** тт. + 204 ркп.; на 1. I. 1914 — **70.238** тт. + 460 ркп.; на 1. I. 1921 — **75.443** тт. + 461 ркп.; на 1. I. 1926. — **91.416** тт. + 461 ркп.; на 1. I. 1930 — **124.030** тт. + 474 ркп.; на 1. I. 1936 — **184.974** тт. + 1452 ркп.

Коли до цього додамо ще окремих відділ Ів. Франка (5.893 тт. + 535 ркп), то матимемо скальогованих, себто доступних для користування, 190.867 тт. + 1987 ркп. В дійсності бібліотека

має коло 250.000 томів, якщо додати до цього числа ще велику збірку нескатальогованих книжок та дублетів.

Врешті пару даних про **приріст** бібліотеки:

Прибуло книжок :	з обміну НТШ	обмін бібл.	дарів	купна	разом
1905 р.	904	—	673	338	1.915
1908 р.	1.952	—	2.376	679	5.007
1911 р.	2.002	100	4.027	1.671	7.800
1913 р.	1.816	105	6.494	1.724	10.139
1920 р.	123	2.242	2.226	97	4.688
1921 р.	486	250	1.084	251	2.071
1922 р.	848	312	1.469	248	2.867
1923 р.	2.800	149	2.489	135	5.573
1924 р.	1916	1.500	6.377	181	9.974
1925 р.	1781	845	4.126	162	6.914
1929 р.	2.396	7.133 ¹⁾	4.577	1.825 ²⁾	15.931
1935 р.	2.428	1.185	10.850	105	14.568

Як бачимо, найбагатше джерело приросту це **дари, себто поміч самого українського громадянства**, далі обміни, а нарешті **купівля**. Остання від часу світової війни становить назагал мізерну позицію з огляду на неспроможності Т-ва. Цифра купівлі в р. 1929. — це винятковий випадок. Обміни перед війною щораз більшали, з війною підпадали, а з закінченням її почали знову поступово зростати і врешті в останніх роках перевищили передвоєнну цифру.

Кількість наукових установ, що стоять в обміні з НТШ, представляється в різних роках так:

1) В тому від Кн. Палати 6.924.

2) В тому 1728 тт. з бібліотеки „Просвіти“.

Перед війною:	1900 р. — 168	1905 р. — 177
	1910 р. — 226	1913 р. — 236
По війні:	1920 р. — 27	1921 р. — 46
	1922 р. — 57	1923 р. — 104
	1924 р. — 123	1925 р. — 174
	1929 р. — 216	1935 р. — 206

Зменшення числа обмінних установ наступило головню коштом багатьох російських передвоєнних наукових інституцій, що їх поліквідували большевики.

Книжок визичено додому й у науковій читальні:

Перед війною: 1900 — 1.014 тт.; 1905 — 1.928 тт.; 1910 — 4.324 тт.; 1913 — 6.832 тт.

По війні: 1921 — 1.409 тт.; 1922 — 1.979 тт.; 1925 — 9.896 тт.; 1929 — 11.204 тт.; 1935 — 35.812 тт.

Так представляється дотеперішній розвиток бібліотеки Наукового Товариства. Бачимо, що це установа дуже й дуже поважна. Вона все посідала визначне місце в українському культурному, зокрема науковому житті, та спеціально тепер, коли через матеріальні нестатки видавнича діяльність Товариства сильно підупала, бібліотеці доводиться майже виключно самій репрезентувати його в науковому світі.

Але бібліотека НТШ була б установою ще ім-позантнішою, ніж є, якби на шляху її розвитку не стояли різні труднощі. До розгляду цих труднощів — матеріального й політичного характеру й переходимо в дальшому розділі нашого нарису.

II.

Дуже велике значіння в житті бібліотеки НТШ мала передовсім зміна державної приналежності Сх. Галичини.

Бібліотека від 22. XI. 1918. р., себто від часу полишення Львова українською армією, мала не раз нагоду витати в себе ніколи перед тим небачених гостей: явну й тайну поліцію, що шукала то зброї, то підозрілих людей. Остання така ревізія відбулася 23. IX. 1922. р. й була так само без висліду, як усі попередні. Цікаво, що майже безпосередньо по переведеній ревізії вибухла бомба, підкладена у сінях бібліотеки. На щастя, вибух не спричинив особливої шкоди, зокрема нічим не пошкодив бібліотечним зборам. На диво, злочинця, що підложив бомбу, не викрили, як не викрили і спричинників подібних вибухів у тому самому часі по інших українських інституціях у Львові (Просвіта, Жіноча гімназія СС. Василянок, Центросоюз, тощо) та на провінції. Але поминемо ці незвичайні явища в житті української наукової установи, а перейдемо до звичайної повсякденної адміністративної практики, що, так сказати, нормувала її життя. Спинімся на-самперед на цензурі.

Треба сказати, що спочатку, поки цензорами були урядовці старої австрійської школи, цензура була досить ліберальна. Інакше стало, коли прийшли люди, що не мали австрійських конституційних традицій. Вони, видко, не розуміли ваги бібліотеки Наук. Т-ва ім. Шевченка для науки, не лиш української, але й польської, тож тракту-

вали її як якусь першу-ліпшу народню читальню „Просвіти“. Стоячи непохитно на ґрунті існуючих приписів, вони не вважали можливим робити бібліотеці якісь полекші, закриваючися у своїй заборонній практиці наказами й розпорядками вищої влади, що, мовляв, не допускають ніяких вийнятків¹⁾. Таке тверде становище, очевидно, не могло не відбитися передовсім на закордонних набутках бібліотеки. Особливо сильно відчув його часописний відділ. До бібліотеки майже цілком перестали доходити закордонні укр. газети та

1) Розуміється, крім змін чисто-персональних, велике значіння в загостренні цензури спеціально щодо українських видавництв мав уніфікаційний курс, що після 14. III. 1923 р. щораз міцнішає. Те, що ще перед тим не підлягало забороні, тепер опинилося на індексі. Передовсім видання „Кобзаря“, нові й давніші, напр. видання „Просвіти“ 1902 й 1912 рр.; далі популярні нарис історії України (Грушевського, Аркаса, Д. Дорошенка та ін., навіть підручник д-ра Б. Барвінського „Оповідання з рідної історії“, уживаний за Австрії в школах), курси географії та мапи України. Провінційальна цензура, не обмежуючися конфіскуванням українських книжок, виданих за Австрії, часто кількадесят літ перед війною (напр. Календар Просвіти на р. 1896, Поділ Галичини Ю. Бачинського 1897 р., Твори Руданського тощо), не раз конфіскує речі, видані у Львові вже за Польщі. Особливо відзначилися на цім полі суди в Чорткові та Золочеві. А оце зовсім недавно сконфісковано український переклад Гоголевого „Тараса Бульби“ — книжку, яку давніше поручували для шкільної лектури.

журнали, особливо видавані в Америці національні українські газети („Свобода“, „Америка“, „Народня Воля“, „Український Голос“ та інші).

Дійшло до того, що навіть солідні літературні (як от „Життя й Революція“), а то й чисто фахові журнали, що давніше доходили вільно цілими роками, почали без жалю конфіскувати.

В результаті цього в часописних збірках бібліотеки повстали величезні прогалини, бо достатні часописи, замість до бібліотеки, мандрували на фабрику паперу. Аж в останньому часі цьому ненормальному явищу покладаю нарешті край: 15. II. 1933. р. міністерство внутрішніх справ дало бібліотеці формальне право діставати по одному примірнику закордонних друків, заборонених у Польщі. Це очевидно, великий здобуток для бібліотеки. Рік пізніше прийшов ще другий, не меншої ваги, здобуток: 9. II. 1934. р. міністерство освіти й віроісповідань признало бібліотеці право на обов'язковий примірник усіх українських друків, які появляються в Польщі. Бібліотека може тепер урядово стягати друки від друкарень, не потребуючи їх купувати. Це дає змогу виловлювати й такі друки, що появляються десь по малих провінціональних містах. Досі їх не то що дістати, але й вистежити не було легко. На жаль, одержування цього примірника натикається в практиці на несподівані труднощі, не передбачені законодавцем. По закону бібліотека має діставати його безплатно, тимчасом друкарні часто-густо не хочуть оплачувати посилок, і або цілком їх не посилають, або посилають не оплативши, а пошта домагається в такому разі опла-

ти їх (та ще й збільшеної!) від бібліотеки. На це бібліотека, розуміється, ніяк не може погодитися не лише з причин засадничих, але й чисто практичних: буває аж надто часто, що вимагана оплата грубо перевищує ціну висланого друку. Крім того, деякі поштові уряди жадають від бібліотеки також оплати реклямацій, висланих до редакцій, чи видавництв. Отож; з огляду на все це, булоб раціонально або звільнити друкарні від оплати посилок до бібліотеки, або доставку друків покласти в обов'язок староств. Так само й листування бібліотеки у справах обов'язкового примірника теж слід звільнити від яких-будь оплат.

Довгий час багато журби завдавав бібліотеці також формалізм митного уряду, який накладал мито на надсилані бібліотеці з закордону друки, якщо є вони в оправі, або містять у собі ілюстрації, ноти, мапи, катальогі, тощо, не звертаючи уваги на завдання бібліотеки. Раз мито настільки перевищило ціну самої книжки, що бібліотека мусіла відмовитися від посилки. Бували при цьому й такі випадки, що мито накладали й на книжки, визичені бібліотекою якійсь закордонній науковій установі чи вченому. Через це бібліотека мусіла відмовитися від визичування своїх друків за кордон. В останньому часі, треба це підкреслити, ця дошкульна практика належить властиво вже до гірких споминів. На інтервенцію в центральному уряді місцева митна дирекція звільняє, покищо за кожноразовим проханням, від накладеного мита. Треба сподіватися, що й міністерство скарбу піде незабаром слідом за міні-

стерством внутрішніх справ, та видасть розпорядок, що раз назавжди забезпечить бібліотеці право без перешкоди, вільно від мита діставати закордонні друки.

Але поборений на одному фронті бюрократизм митного уряду дається відчувати на другому. Толкуючи формалістично накази та розпорядки міністерства торгу й промисловости, львівські митарі спинили були торік на довший час посилки різних друків із Німеччини, а недавно **загалом усі** посилки від наукових установ, що стоять в обміні НТШ.

Згадані вище причини, а до них треба іще додати втрату колишніх державних і самоврядних дотацій, очевидно не могли не відбитися на розвитку бібліотеки НТШ.

Досить сказати, що бібліотека від часу війни не має свого бюджету й неспроможна комплектувати по давньому свої збори систематичними закупками **Ucrainica**, особливо чужих, або рідких старих. Та всеж бібліотека без огляду на всі труднощі, що стояли на її шляху, розвинулася в велику наукову установу.

На жаль, у парі з цим розростом не йде відповідне поширення її льокалю та збільшення персоналю.

Минулого року денно відвідувало бібліотеку по 40—50 осіб; траплялося нераз, що багато читачів мусіло відходити геть, бо не було де приміститися. Та не тільки читачі, але й сама бібліотека багато терпить від тісноти приміщення. З браку місця в читальні читачі заповняють робітні, заваджаючи службовцям у їх праці. Крім

того робітні перевантажені поліцями з ріжними друками. Це все створює незадовільні умовини для роботи і читачів і персоналю, що й без того сильно перетяжений працею.

Аджеж, не зважаючи на кольосальний розріст бібліотеки, персонал її в 1936. р. числом менший, ніж перед війною! В 1910.—14. рр. було 4 урядовців і звичайно один діурніст та один возний; тепер тільки 4 урядовці й один фамулюс.

В магазині незадовго забракне зовсім місця на книжки. Швидко ніде буде їх складати! Для фолій уже нема місця. Не стає теж місця й на численні дублети, які через це нищатья по пивницях, а тимчасом між ними багато дуже цінних річей. Що більше — не має відповідного приміщення й великий та цінний архів УНР.

Отож поширення льокалю і збільшення персоналу бібліотеки, як бачимо, справа вельми пекуча, просто таки невідкладна. Цього вимагають потреби й самої бібліотеки й читачів. Вимагає цього й інтерес науки.

Та фінансові відносини Наукового Товариства ім. Шевченка тепер того роду, що бібліотеці загрожує небезпека не лише зменшення й без того малих дотацій на її потреби, але й дальше зменшення персоналю та його невеликих платень. Отож утримання бібліотеки на рівні, гіднім української науки, залежить у великій мірі від самого українського громадянства.

III.

З поданого вище нарису, здається, ясно видно, що на таку громадську поміч бібліотека НТШ заслужила, як першорядне джерело для наукового дослідю. Але наприкінці варто піднести ще інше значіння її для нас, як **архіву** українського друкованого слова.

Нічого розводитися, яке велике наукове й практичне значіння має само вже тільки збирання та реєстрація всіх друків, що появляються в українській мові. Це ж віддзеркалення нашої культури даного часу, історія нашого духового розвитку, нашого росту, зацікавлень та досягнень на культурному полі. На жаль, така реєстрація переводиться не скрізь по тих державах, де живуть українці, нпр. нема її в Америці, в Румунії, в Чехословаччині (не говорячи вже про емігрантські видання, що виходять по всіх усядах), а де й переводиться, то неповно й неточно, як от у Польщі.

Отож треба, щоб українці самі подбали про таку реєстрацію, про бібліографію українського друку. А це може робити тільки добра центральна бібліотека. На Наддніпрянщині є задля цього спеціальні установи — Книжкова Палата в Харкові та Всенародня Бібліотека в Києві, у нас таке завдання поставила собі ще геть перед ними бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка, яке вже й видало кілька томів бібліографії українських друків, що появилися поза межами Східньої України. Тимто силкується бібліотека НТШ

збирати по змозі все, що появляється друком в українській мові. На жаль, не має вона засобів, щоб купувати все, що виходить по українськи, та навіть не годна цього довершити, якби й могла, бо українська друкована продукція в наших часах не тільки сильно зросла, а й дуже розкидана. Справді, де тільки тепер не виходять українські часописи й книжки — скрізь, не тільки на суто українських землях, але й на Далекому Сході (на Зеленому Клині) і за великим океаном — в Америці! Вже сама широчінь такої території нашої видавничої продукції не дає змоги стежити і збирати всі українські видання без помічі самого громадянства. А є багато таких друків, що про них навіть не дізнатися без помічі приватних людей (маємо на увазі різні дрібні друки, звіти, відозви, афіші, цінники, летючки й ін.) навіть тут у краю, а щож уже говорити про все те, що появляється десь за межами його, надто десь за горами, за морями...

Тож усі українські видавництва на цілому просторі західньо-українських земель та колоній, взагалі скрізь поза ССРСР, де гомонить українське слово і виходить українська книжка, повинні пам'ятати про потреби української науки й посилати по два примірники кожного, найменшого навіть видання до бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, бо один примірник бібліотека має посилати до Книжкової Палати в заміну за висилані нею друки. Тільки газет вистане по одному примірникові, бо їх до Палати не посилається. Відноситься це в рівній мірі до всіх видавців, авторів, редакцій, народніх

установ, товариств і організацій, друкарень і приватних людей! Не тільки в краю, але й головно поза краєм, бо в Галичині більшість українських видавництв уже звикла сповнювати свій національний обов'язок. На жаль, тяжко добитися чогось зпоза краю. Отож нехай не буде відтепер ні одної книжки, ні одної брошури, газети, ні одного найменшого друку в українській мові, до концертної чи театральної оповістки включно, якіб не були прислані до Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка!

Бібліотека бо НТШ збирає рішуче все, що виходить у нашій мові, незалежно від змісту видання, від національних, політичних, суспільних та релігійних переконань авторів чи видавців, незалежно від правопису, яким це видання друковане (кирилицею, гражданкою, чи латинкою, фонетикою, чи етимольогією). Треба сподіватися, що ніхто, кому дорогі справи науки взагалі, а науки нашого народу зокрема, не відмовить бібліотеці НТШ своєї помочі, та, не вяжучися ніякими поглядами, партійними чи якими іншими, присилатиме їй усякі видання, усякі друки в нашій мові, ким би й деб вони не були видані¹⁾.

1) Тому, що наші видавництва не розуміють як сліди ваги громадження всієї української друкованої продукції в одному центральному книгозборі, легко доступному для студій, видаваний під фірмою НТШ український атлас не матиме даних про повоєнний розвиток українського друкованого слова на Закарпатті та в Америці. У відповідних діаграмах довелося для них спинитися на даних 1913 року! Може хоч ця книжечка присоро-

Щоб розвіяти можливі непорозуміння, слід зазначити, що для бібліотеки мають вартість теж і всякі чужомовні друки (книжки, часописи й інше), коли тільки є в них хоч рядок по українськи, або про український народ та його справи.

*

Література про бібліотеку НТШ. Крім звідомлень, друкованих у Хроніці Т-ва, диви:
1) Вол. Гнатюк. Наукове Товариство ім. Шевченка. ЛНВістник 1925, кн. 7/8, ст. 329—332, кн. 10, ст. 175—177; **2) Вол. Дорошенко:** Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові. Київ 1913, ст. 22—32; **3) Іван Кривецький:** Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові: а) ЛНВістник 1905, кн. 8, ст. 152—157; б) Львів, 1923, 16°, ст. 16 (популярна брошура), в) „Життя і Знання“ 1935, ч. 7/8, ст. 229—231.

мить наших людей за горами та морями й спонукає їх допосвнити збори бібліотеки тамошніми виданнями від часу війни, тим більше, що польська цензура вже не ставляє цьому ніяких перешкод.

Адреса бібліотеки: Бібліотека Наукового Т-ва
ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького, ч. 24.
Léopol, ul. Czarnieckiego 24, Pologne.

O, 69

(1986)

pl

1734

м 1734

В. Дорошенко

Українська національна
бібліотека